

LundaEko II

Lunds kommuns program för ekologiskt hållbar utveckling 2014-2020

Antagen: 2014-05-23

Beställare: Kommunfullmäktige

Utförare: Kommunkontoret, strategiska utvecklingsavdelningen

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
Läsanvisning för LundaEko II.....	4
Hållbar utveckling	4
Genomförande	6
Dialog och kommunikation	7
Uppföljning och utvärdering	7
Giltighet och revidering.....	7
Ekonomiska konsekvenser och prioriteringar	7
Utgångspunkter för LundaEko II.....	9
Prioriterade områden	10
Engagera flera.....	10
Hållbar konsumtion	12
Minskad kemikaliebelastning.....	15
Minsta möjliga klimatpåverkan.....	17
Klimatanpassning	19
Hållbar stadsutveckling	20
Biologisk mångfald och ekosystemtjänster	23
Friskt vatten och frisk luft	25

Inledning

Lunds kommun har ambitiösa mål i sitt arbete för en bättre miljö och en hållbar utveckling. Ett exempel är Lunds mål om att halvera mängden utsläpp av växthusgaser i kommunen senast 2020, jämfört med 1990 års nivåer. För att kommunen ska lyckas med detta krävs beslutsamhet, kunskap och mod att fatta rätt beslut.

Lunds program för ekologiskt hållbar utveckling 2014-2020 – LundaEko II omfattar Lunds kommun som geografiskt område. LundaEko II anger vad som ska prioriteras i miljöarbetet, både för det geografiska området Lunds kommun och inom den kommunala organisationen. LundaEko II fokuserar på den ekologiska dimensionen av begreppet hållbar utveckling och beaktar sociala och ekonomiska aspekter.

LundaEko II är ett av Lunds kommuns viktigaste styrdokument för politiker och tjänstemän i arbetet för en hållbar utveckling.

LundaEko II bygger, liksom föregångaren LundaEko, på de nationella miljökvalitetsmålen. Utifrån dessa mål har Lunds kommun formulerat åtta prioriterade områden:

- Engagera flera
- Hållbar konsumtion
- Minskad kemikaliebelastning
- Minskad klimatpåverkan
- Klimatanpassning
- Hållbar stadsutveckling
- Biologisk mångfald och ekosystemtjänster
- Friskt vatten och frisk luft

LundaEko II ersätter tidigare miljöprogram och är en fortsättning på LundaEko I (Lunds program för ekologisk hållbar utveckling 2006-2012), som i sin tur var en fortsättning på Lunds första Agenda 21-dokument från 1997 och Lunds miljöprogram från 1990.

Många förtroendevalda och tjänstemän i Lunds kommun har deltagit i processen att ta fram förslaget till LundaEko II. Revideringsarbetet inleddes med en miljöbedömning, därefter prioriterade en bred politisk referensgrupp vilka områden Lund bör arbeta med. Detta har sammanfattats i utgångspunkterna för LundaEko II. Tjänstemän från förvaltningar och bolag i Lunds kommun har därefter arbetat fram förslag till mål, delmål och indikatorer.

Läsanvisning för LundaEko II

Utgångspunkter

Utgångspunkterna i LundaEko II utgör grunden för Lunds kommuns arbete för en ekologisk hållbar utveckling. Utgångspunkterna riktar sig både till Lunds kommun som organisation och till alla som bor och verkar i kommunen.

Prioriterade områden

LundaEko II har åtta prioriterade områden. Varje område innehåller introduktionstext, mål, och delmål.

Mål och delmål

Inom varje prioriterat område finns ett *mål*. Målet är övergripande och vänder sig till kommunen som organisation *samt* till alla som bor och verkar i kommunen.

För respektive prioriterat område finns *delmål* som har sin utgångspunkt i det övergripande målet. För delmålen anges vilka nämnder och styrelser, inom den kommunala organisationen, som ansvarar för arbetet med att uppnå delmålen.

Huvudansvarig nämnd eller styrelse markeras med fetstil och resterande angivna nämnder och styrelser är delansvariga för att uppnå delmålet.

Ett mål och fyra delmål är sedan tidigare antagna av kommunfullmäktige, men ingår i LundaEko II för att skapa en helhet.

Relaterade dokument

Relaterade dokument anger vilka kommunala beslut, styrdokument och liknande som berör området.

Faktarutor

Faktarutorna anger en kort beskrivning eller definition av olika begrepp.

Bilaga

I bilagan till LundaEko II finns indikatorer för de prioriterade områdena. Indikatorerna antas inte av kommunfullmäktige (KF) och kommer under programtiden att uppdateras vid behov.

Hållbar utveckling

Begreppet hållbar utveckling utgörs av tre dimensioner; den ekologiska, den sociala och den ekonomiska och grundar sig på Brundtlandkommissionens (1987) definition:

”En hållbar utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

Det finns olika sätt att se på hållbar utveckling och hur de tre dimensionerna förhåller sig till varandra.

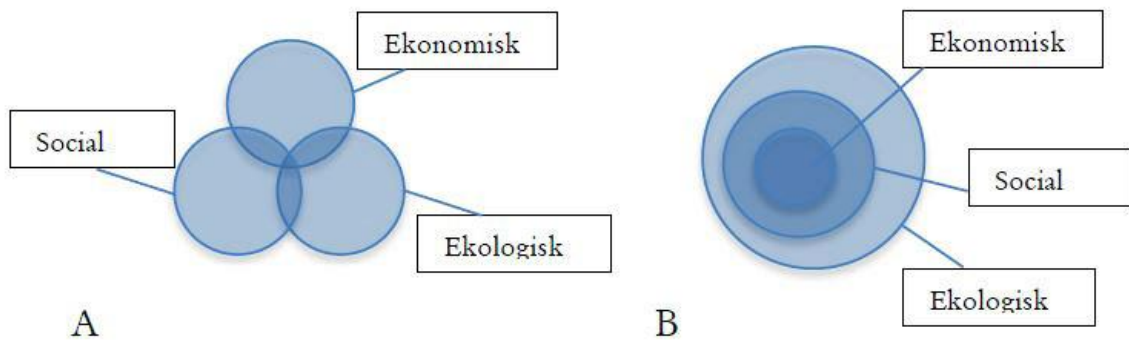

Illustration 1: Figur A och B visar två olika synsätt på begreppet hållbar utveckling och hur de tre dimensionerna av begreppet förhåller sig till varandra¹.

Illustrationen från statens offentliga utredning (2013)² illustrerar två olika synsätt. Figur A visar de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna som jämbördiga och till stor del oberoende av varandra.

I figur B illustreras ett synsätt där den ekologiska dimensionen utgör fundamentet för de andra två dimensionerna.

Den ekologiska dimensionen innefattar bland annat rent vatten, stabilt klimat, produktiv jord- och skogsmark och fisk i havet och fungerar livsuppehållande för mänskligheten. Åtskilliga globala studier visar att dessa livsuppehållande funktioner är hotade på ett oroande sätt.

LundaEko II fokuserar på den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling samtidigt som arbetet med att ta fram mål och delmål har beaktat sociala och ekonomiska aspekter.

¹, ² Statens offentliga utredning, SOU 2013:68, *Synliggöra värdet av ekosystemtjänster – Åtgärder för välfärd genom biologisk mångfald och ekosystemtjänster*

Genomförande

Den kommunala organisationens nämnder och styrelser har ansvar för att genomföra LundaEko II. Nämnder och styrelser ska beakta LundaEko II:s mål och delmål i sina respektive verksamhetsplaner. På detta sätt kan kostnaderna för att uppnå målen i LundaEko II kopplas till den interna budgetprocessen (illustration 2). Förvaltningarnas och bolagens miljöledningssystem är ett verktyg för att arbeta med åtgärder för att uppnå mål och delmål i LundaEko II.

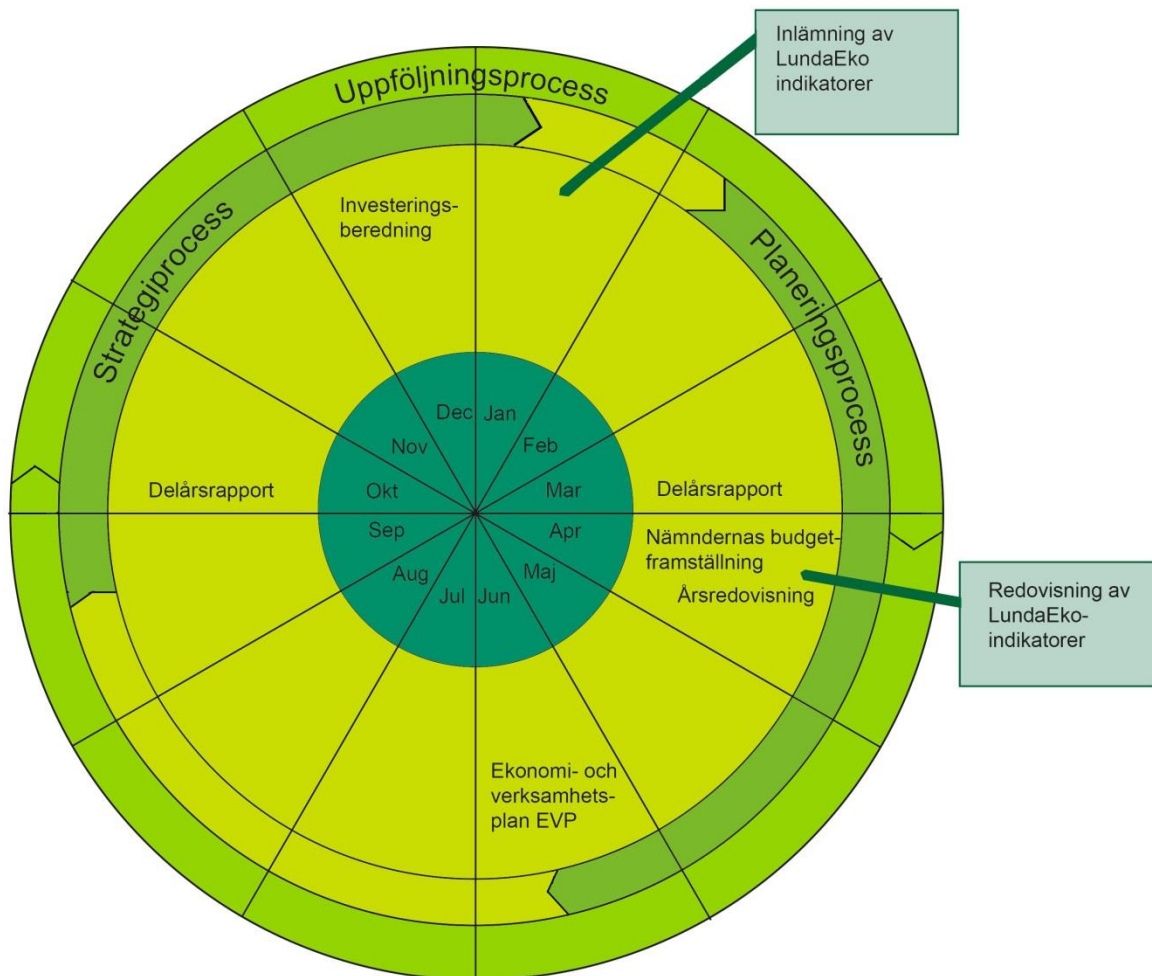

Illustration 2: Årscykel – kommunens interna strategi-, planerings- och uppföljningsprocesser. Bilden visar när under året moment i LundaEko II processen ska ske.

Utöver den årligt återkommande interna strategi- planerings- och uppföljningsprocessen, utgör kommunens gemensamma handlingsplaner med åtgärder exempelvis energiplanen, avfallsplanen, grönstruktur- och naturvårdsprogrammet och vattenrådets åtgärdsprogram en betydande del av själva genomförandet av LundaEko II.

Inom områden där handlingsplaner med åtgärder saknas och där samarbete mellan nämnder och styrelser fordras, ingår delmål i LundaEko II för att ta fram sådana. Exempel på detta är klimatanpassningsplan, åtgärdsplan för Lunds kommuns fastigheter avseende fukt och mögel

och åtgärdsplan för att minska exponeringen för miljö- och hälsofarliga ämnen på förskolor och skolor.

Dialog och kommunikation

För att arbetet med LundaEko II ska bli framgångsrikt behövs dialog inom och mellan förvaltningar och bolag, samt med externa aktörer och kommuninvånare. Dialogen är kommunens ansvar och syftar till att ge både kunskap och motivation. En kommunikationsplan för LundaEko II ska tas fram av kommunstyrelsen och är ett redskap i det arbetet.

Uppföljning och utvärdering

LundaEko II ska följas upp av kommunstyrelsen som har det kommunövergripande ansvaret för programmet. Kommunstyrelsen ansvarar för att samordna LundaEko II-uppföljningen med annan miljöuppföljning i kommunen. Uppföljningen sker genom inrapportering av de indikatorer som finns i bilagan till LundaEko II, genom uppföljning av styr- och åtgärdsdokument, samt genom nämndernas årsanalyser. Indikatorerna ska årligen redovisas i januari till kommunstyrelsen av angiven nämnd och styrelse (illustration 2). Indikatorerna kommer under programtiden att uppdateras vid behov.

Två gånger under programperioden, 2015 och 2018, lämnar kommunstyrelsen en utvärdering till kommunfullmäktige av mål och delmål samt en utvärdering av hur långt nämnder och styrelser kommit med arbetet att genomföra åtgärder i handlingsplanerna. Kommunfullmäktige ska ta ställning till utvecklingen av LundaEko II, och till eventuella behov av ytterligare åtgärder eller förändringar. År 2020 ska en extern revision av programmet genomföras.

Giltighet och revidering

LundaEko II gäller till och med 2020. År 2016 ska kommunstyrelsen göra en aktualisering av delmålen. Ändringar ska antas av kommunfullmäktige. I övrigt kan delmålen revideras vid behov under programmets giltighetstid. Alla sådana revideringar ska antas av kommunfullmäktige.

Ekonomiska konsekvenser och prioriteringar

Att skapa ett hållbart samhälle medför kostnader, oavsett vilken väg som väljs. Forskning och erfarenheter visar att ett förebyggande, proaktivt arbete ger de lägsta kostnaderna, inte bara monetärt utan även ekologiskt och socialt.

Samhällsekonomiska kostnadsberäkningar för miljöförstöring har gjorts i många olika sammanhang. En av de mest kända är Stern-rapporten³ från år 2006. Enligt rapporten skulle det kosta en procent av världens BNP att bromsa växthuseffekten fram till år 2050 om man minskar koldioxidutsläppen i tid. Om klimatförändringarna inte bromsas och vi till exempel

³ Stern, N. *The Economics of Climate Change – the Stern Review*, 2006

får en femgradig ökning av medeltemperaturen till år 2100 skulle kostnaderna för konsekvenserna av detta bli upp till 20 procent av världens BNP.

Länsstyrelsen i Skåne län gjorde år 2011 en beräkning av kostnaden för utsläpp av koldioxid från transporter i Skåne, vilket år 2011 uppgick till 3,6 miljarder kronor⁴. Enligt en beräkning, utförd av kemikalieinspektionen år 2012 uppgår samhällskostnaden för benbrott, till följd av kadmium på åkermark och i mat, till 4,2 miljarder kronor per år⁵.

Att arbeta framsynt och proaktivt för en hållbar utveckling är därför ekonomiskt fördelaktigt och gör Lund till en attraktiv kommun att bo och verka i.

⁴ Jendteg Stefan Länsstyrelsen Skåne. Gjord utifrån RUS databas och Trafikverkets Samhällsekonomiska principer och kalkylvärden för transportsektorn - ASEK 5. Kapitel 11: Luftföroreningar, kostnader och emissionsfaktorer. Trafikverket 2012

⁵ Kemikalieinspektionen 2012. Samhällsekonomisk kostnad för frakturer orsakade av kadmiumintag via maten.

Utgångspunkter för LundaEko II

LundaEkos utgångspunkter utgör grunden för Lunds kommuns arbete för en hållbar utveckling.

LundaEko II utgår från Lunds kommuns vision 2025, med FN:s Brundtlandkommissionens (1987) definition av hållbar utveckling:

”En hållbar utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

LundaEko II har följande utgångspunkter:

Alla som bor och verkar i Lunds kommun ska ges möjlighet att medverka till att:

- lämna över ett samhälle till nästa generation där de stora miljöproblemen är lösta
- uppnå de svenska miljö kvalitetsmålen
- sluta kretsloppen
- utvecklingen utanför kommunens och Sveriges gränser blir hållbar
- föra dialog och samarbeta kring hållbarhetsfrågor.

Alla nämnder och styrelser i Lunds kommun ska:

- ta hänsyn till miljön i alla beslut
- ständigt utveckla och förbättra sitt miljöarbete genom sina ledningssystem
- arbeta för att skapa god livskvalitet med tillgång till gröna miljöer
- vara förebilder inom områdena hållbar stadsutveckling, förnybar energi, naturvård, hushållning av resurser, minimering av skadliga ämnen samt ett miljöanpassat transportsystem
- ha ansvar för att inom sina respektive områden genomföra, följa upp och kommunicera LundaEko med alla som bor och verkar i kommunen
- bidra med kunskap för att alla som bor och verkar i kommunen ska kunna välja hållbara alternativ.

Prioriterade områden

Engagera flera

För att genomföra LundaEko II:s mål behöver alla som bor och verkar i kommunen engagera sig och agera för en hållbar utveckling. För att engagera arbetar kommunen med informations- och kunskapsspridning, dialog, samverkan samt attityd- och beteendefrågor. Barn och unga nås bland annat via Naturskolan och Ungdomsforum för Agenda 21 (UFO) och genom skolornas och förskolornas kontinuerliga hållbarhetsarbete. Olika utskick, utställningar och evenemang om hållbar utveckling genomförs regelbundet för att nå Lundaborna.

Beteendeförändringar som kan leda till en mer hållbar utveckling tar tid att uppnå och kräver kontinuitet och beslutsamhet. Arbetet med att engagera politiker, tjänstemän och kommuninvånare att göra hållbara val behöver intensifieras.

Mål

- 1. Att motivera alla som bor och verkar i Lunds kommun att agera för en hållbar utveckling.**

Delmål	Ansvar
1.1 Lunds kommun ska bidra med kunskap, information, goda exempel och verktyg för att göra det enkelt att välja hållbara alternativ.	Alla nämnder och styrelser
1.2 Lunds kommun ska öka och utveckla samarbetet och dialogen kring hållbar utveckling inom organisationen samt med företag, universitet, organisationer och medborgare.	Alla nämnder och styrelser
1.3 2020 ska Lunds kommuns betygsindex för hur nöjda medborgarna är med kommunens miljöarbete vara minst 75 i SCB:s medborgarundersökning. 2011 var betygsindex för Lunds miljöarbete i SCB:s medborgarundersökning 61.	Alla nämnder och styrelser

1.4 Andelen grundskolor och förskolor med utmärkelser för *lärande för hållbar utveckling* (se faktaruta) ska öka till 70 procent 2016 och till 100 procent 2020.

2013 hade 51 procent av kommunens grundskolor och förskolor en utmärkelse för lärande för hållbar utveckling.

**Barn- och Skolnämnd Lunds Stad,
Barn- och skolnämnd Lund Öster**

Faktaruta

Uttrycket **Lärande för hållbar utveckling** avser skolor som är certifierade enligt Grön flagg eller Skola för hållbar utveckling eller motsvarande certifieringssystem.

Hållbar konsumtion

Att konsumera hållbart innebär att visa omsorg om de konsekvenser som inköp av en vara eller tjänst får för miljön, ekonomin och sociala förhållanden, både lokalt och globalt.

En stor andel av de varor vi konsumerar i Sverige försämrar miljön i de länder där produktionen och råvaruutvinningen sker. Konsumtionen i Lund ger globala avtryck – till exempel kommer hälften av utsläppen av växthusgaser från en genomsnittlig Lundabo från konsumtion. Att minska konsumtionen, ställa miljökrav vid upphandling och att välja miljöcertifierade alternativ vid inköp är olika sätt att få konsumtionens negativa miljöpåverkan att bli mindre. Att köpa in ekologisk mat är ett exempel där Lunds kommun flera år i rad har varit bäst i landet.

Kommunen kan, förutom miljökrav, även ställa krav på social och etisk hänsyn i sina upphandlingar och därigenom bidra till bättre sociala och ekonomiska förutsättningar för de som tillverkar de produkter vi köper. När kommunen väljer rättvist handlade produkter, exempelvis kaffe och te, bidrar vi också till bättre förutsättningar för producenter. Lund är en diplomerad Fairtrade City, vilket innebär att kommunen tillsammans med den ideella sektorn och det lokala näringslivet arbetar för en mer hållbar konsumtion.

Ett sätt att minska negativ miljöpåverkan från konsumtion är att minska avfallsmängderna. Genom att förebygga uppkomsten av avfall, exempelvis genom att återanvända mer, välja produkter som håller länge och går att reparera samt välja produkter med mindre förpackningsmaterial kan den totala miljöpåverkan från konsumtionen minska. Att minska matsvinn är en viktig del i detta arbete och ett område där kommunen genom sina tillagningskök och skolverksamhet kan spela en viktig roll.

Vi behöver intensifiera arbetet med att uppnå en hållbar konsumtion. Ett verktyg i detta är att i högre grad använda ett livscykelperspektiv, det vill säga att beakta den totala miljöpåverkan under en produkts livscykel, från råvaruutvinning till avfall.

Mål

- 2. Alla som bor och verkar i Lunds kommun ska bidra till en mer hållbar konsumtion.**

Delmål	Ansvar
2.1 Vid alla upphandlingar av varor, produkter och tjänster, ska Lunds kommun ställa krav, lägst enligt Miljöstyrningsrådets kriterier, BASTA: s kriterier, TCO-märkningen, Svanen, Bra Miljöval, EU-Ecolable eller motsvarande.	Alla nämnder och styrelser
2.2 Vid alla upphandlingar ska Lunds kommun ställa krav på att varor, produkter och tjänster ska innehålla så lite som möjligt av miljö- och hälsofarliga ämnen (<i>se faktaruta</i>).	Alla nämnder och styrelser
2.3 Vid alla Lunds kommuns upphandlingar där det föreligger risk för brott mot grundläggande arbetsvillkor och mänskliga rättigheter i leverantörskedjan ska sociala och etiska krav ställas och följas upp.	Alla nämnder och styrelser
2.4 2016 ska minst 70 procent av inköpskostnaden för livsmedel gälla ekologisk mat. År 2020 ska andelen vara 100 procent. År 2016 ska 100 procent av inköpskostnaden för mejeriprodukter, frukt, grönsaker, nötkött (i första hand naturbeteskött), lammkött (i första hand naturbeteskött), kaffe och te gälla ekologiskt märkt och 100 procent av inköpt fisk ska vara MSC-märkt. Dessutom ska 70 procent av potatisen vara ekologiskt odlad. 2013 var 48,7 procent av alla livsmedelsinköp ekologiska.	Alla nämnder och styrelser
2.5 2016 ska 100 procent av kaffe, te, banan, kakaopulver, drickchoklad för automat, fotbollar, vitpeppar och svartpeppar vara rättvisemärkta (beslut KF ⁶). 2013 var inköpen av rättvist handlade varor: Kaffe 89 procent Te 55 procent Bananer 52 procent Kakao 64 procent Svartpeppar 60 procent Vitpeppar 79 procent Fotbollar 7 procent	Alla nämnder och styrelser

⁶ Beslut kommunfullmäktige 2013-03-21 § 61

<p>2.6 Den totala mängden hushållsavfall (<i>se faktaruta</i>) ska minska med 2 procent per år från år 2013 till 2020.</p> <p>2013 var den totala mängden hushållsavfall 24457 ton.</p>	<p>Alla nämnder och styrelser</p>
<p>2.7 Andelen utsorterat avfall (<i>se faktaruta</i>) ur hushållsavfallet ska öka till 55 procent till 2016 och till 65 procent 2020.</p> <p>2013 var andelen utsorterat avfall 48 procent.</p>	<p>Renhållningsstyrelsen, Alla nämnder och styrelser</p>

Relaterade dokument

- Förslag till nya mål för inköp av rättvist producerade produkter i Lunds kommun, 2013-03-21 § 61
- Lunds kommuns riktlinjer för upphandling, kommunstyrelsen 2012-10-03 § 289
- Riktlinjer för samhälleliga mål, kommunstyrelsen, 2013-03-06 § 83
- Renhållningsordning innehållande avfallsplan och renhållningsföreskrifter för Lunds kommun, 2012-04-26 § 80

Faktaruta

Miljöstyrningsrådet är regeringens expertorgan inom miljöanpassad offentlig upphandling. Miljöstyrningsrådet utvecklar, informerar om och erbjuder drivande konkreta kriterier för hållbarhetskrav anpassade för användning i offentlig upphandling. Kraven finns i olika nivåer med tillhörande motiv och förslag till verifikat. Se mer på www.msr.se

BASTA är ett verktyg för att bygga hållbart.

TCO - Certified, är en internationell hållbarhetscertifiering för IT-produkter.

Svanen är ett officiellt miljömärke i Norden.

Bra Miljöval är Naturskyddsföreningens miljömärkning.

Eu Ecolable eller EU-Blomman, är det gemensamma europeiska miljömärket.

Hushållsavfall - i uppföljningen av mängden hushållsavfall räknas avfall från hushåll och därmed jämförbart avfall från verksamheter, grovavfall (inkl. avfall lämnat på återvinningscentraler, men exklusive trädgårdsavfall), restavfall (det som går till förbränning) och matavfall in.

Utsorterat avfall - i uppföljningen av utsorterat avfall räknas matavfall, glasförpackningar, kartongförpackningar och metallförpackningar in.

Med **miljö- och hälsofarliga ämnen** menas i detta program: utfasningsämnen, prioriterade riskminskningsämnen, SVHC-ämnen och ämnen som finns uppförda på SIN-listan som hormonstörande. Kemikalieinspektionen delar in kemiska ämnen i **utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen** utifrån ämnens egenskaper. Utfasningsämnen är ämnen med egenskaper som till exempel cancerogena, mutagena eller reproduktionstoxiska. Prioriterade riskminskningsämnen har också allvarliga egenskaper, till exempel allergiframkallande.

SVHC (Substances of Very High Concern) är ämnen upptagna på kandidatförteckningen som är del av EU:s gemensamma kemikalielagstiftning REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals).

SIN- (Substitute It Now) **listan** är en förteckning över särskilt farliga ämnen som är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i den europeiska lagstiftningen REACH. SIN-listan innehåller (2014) 47 hormonstörande ämnen. Bakom listan står det Internationella Kemikaliesekretariatet, ChemSec.

Minskad kemikaliebelastning

Kemikalieproduktionen i världen ökar kraftigt. På cirka 50 år har den ökat från under tio miljoner ton till över 400 miljoner ton per år. År 2011 var den omsatta mängden hälsofarliga kemiska produkter i Sverige sju ton per person.

Miljö- och hälsoskadliga ämnen finns i stort sett i allting omkring oss i vardagen – i mat, kläder, möbler, byggmaterial, elektronik, hygienprodukter och leksaker. Många av dessa ämnen kan medföra risker för vår hälsa. Osäkerheten är stor kring vad som händer när ämnena blandas i våra kroppar och vilken skada de kan ställa till med längre fram i livet.

Eftersom barns kroppar inte är färdigutvecklade är de extra känsliga för att utsättas för miljö- och hälsoskadliga ämnen. Små barn utsätts också för mer kemikalier. De utforskar världen med munnen, och eftersom de har tunnare och ömtåligare hud löper de större risk att ta upp skadliga kemikalier den vägen. Dessutom äter och dricker de mer i förhållande till sin vikt och får därmed i sig mer av till exempel bekämpningsmedelsrester.

Genom arbete i förskolor och skolor, vid byggande, upphandling och inköp kan kommunen arbeta med åtgärder för att minska exponeringen för miljö- och hälsoskadliga ämnen. Det är viktigt att barnen prioriteras i detta arbete.

Mål

3. Värna Lundabornas hälsa och miljön genom att minimera exponeringen för miljö- och hälsofarliga ämnen.

Delmål	Ansvar
3.1 Lunds kommun ska verka för att sluta kretsloppet av näringsämnen utan att riskera att öka halterna av miljö- och hälsoskadliga ämnen i jordbruksmarken.	Miljönämnden, Kommunstyrelsen, Byggnadsnämnden, Tekniska nämnden
3.2 Lunds kommun ska öka kunskapen om material och varors innehåll av miljö- och hälsofarliga ämnen (<i>se faktaruta</i>) som kan påverka hälsa och miljö.	Kommunstyrelsen, Miljönämnden
3.3 Avloppsslam från reningsverk ska inte spridas på kommunens egna åkermarker och kommunen ska verka för att avloppsreningslam inte sprids på åkermark i kommunen.	Tekniska nämnden, Kommunstyrelsen Miljönämnden
3.4 Öka andelen ekologiskt odlad jordbruksmark i Lunds kommun.	Kommunstyrelsen, Tekniska nämnden

3.5 Samtliga förskolor och skolor i Lunds kommun ska senast 2015 ha inventerats med avseende på produkters och materials innehåll av miljö- och hälsofarliga ämnen. Ett åtgärdsprogram baserat på inventeringen ska vara framtaget 2016.

**Barn- och Skolnämnd Lunds Stad,
Barn- och Skolnämnd Lund Öster,
Utbildningsnämnden, Servicenämnden
Miljönämnden**

Relaterade dokument

- Lunds kommuns riktlinjer för upphandling, kommunstyrelsen 2012-10-03 § 289
- Riktlinjer för samhällliga mål, kommunstyrelsen, 2013-03-06 § 83

Faktaruta

Med **miljö- och hälsofarliga ämnen** menas i detta program: utfasningsämnen, prioriterade riskminskningsämnen, SVHC-ämnen och ämnen som finns uppförda på SIN-listan som hormonstörande.

Kemikalieinspektionen delar in kemiska ämnen i **utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen** utifrån ämnens egenskaper. Utfasningsämnen är ämnen med egenskaper som till exempel cancerogena, mutagena eller reproduktionstoxiska. Prioriterade riskminskningsämnen har också allvarliga egenskaper, till exempel allergiframkallande.

SVHC (Substances of Very High Concern) är ämnen upptagna på kandidatförteckningen som är del av EU:s gemensamma kemikalielagstiftning REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals).

SIN- (Substitute It Now) **listan** är en förteckning över särskilt farliga ämnen som är utvalda utifrån kriterierna för särskilt farliga ämnen (SVHC) i den europeiska lagstiftningen REACH. SIN-listan innehåller (2014) 47 hormonstörande ämnen. Bakom listan står det Internationella Kemikalieseekretariatet, ChemSec.

Minsta möjliga klimatpåverkan

Halten av växthusgaser i atmosfären ska enligt FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte leder till negativa konsekvenser. Målet ska uppnås på ett sådant sätt och i en sådan takt att den biologiska mångfalden bevaras, livsmedelsproduktionen säkerställs och andra mål för hållbar utveckling inte äventyras.

Lunds kommun arbetar med att minska utsläppen av växthusgaser och har höga ambitioner för detta, vilket framgår av kommunens klimatmål. Klimatmålet omfattar utsläpp från bland annat trafik och energisektorn.

Lund har länge arbetat med att minska utsläppen. Exempelvis är arbetet inom ramen för programmet *Strategi för ett Hållbart transportsystem i Lunds kommun* (LundaMaTs) framgångsrikt och väl känt även utanför kommunens gränser. Stora insatser har gjorts för att ersätta fossil naturgas och olja i fjärrvärmeproduktionen. Såväl kommuninvånare som kommundienstjänstemän kan vända sig till kommunens energirådgivare och energistrateg för att få råd om hur man kan minska energianvändningen och utsläppen.

Ungefär hälften av utsläppen av växthusgaser kommer från vår konsumtion av varor och tjänster. Förutom att minska utsläppen från exempelvis trafiken och energisektorn, vilket följs upp inom ramen för klimatmålet, behöver vi därför även minska vår negativa påverkan på klimatet från konsumtionen. Klimatpåverkan från konsumtion är svårare att följa upp än exempelvis utsläpp från trafiken, men utveckling inom området pågår och Lunds kommun bör hålla sig uppdaterad kring detta.

Mål

- 4. Utsläppen av växthusgaser i Lunds kommun ska minska med minst 50 procent till 2020 jämfört med 1990 och vara nära noll 2050 (beslut KF ⁷).**

2011 hade koldioxidutsläppen minskat med 4,5 procent jämfört med 1990.

Delmål	Ansvar
4.1 Den kommunala organisationen ska vara fossilbränslefri senast 2020 (beslut KF ⁸).	Alla nämnder och styrelser
4.2 Primärenergianvändningen per kvadratmeter i Lunds kommuns lokaler och bostäder ska minska till 2020 jämfört med 2013.	Serviceämnden, Lunds Kommuns Fastighets AB

⁷ Beslut kommunfullmäktige 2010-08-26 § 173

⁸ Beslut kommunstyrelsen 2010-01-13 § 19

<p>4.3 Den lokala produktionen av el, värme och drivmedel från förnybara källor ska öka med 1 TWh till år 2020 jämfört med 2013.</p> <p>2013 var den lokala produktionen av el, värme och drivmedel i Lunds kommun 672 GWh.</p>	<p>Kraftringen AB, Servicenämnden, Lunds Kommuns Fastighets AB Kommunstyrelsen</p>
<p>4.4 Till 2016 ska biogasproduktionen öka till 80 GWh/år varav 50 GWh/ år ska genereras av avfall och restprodukter.</p> <p>2012 producerades i Lunds kommun 9,4 GWh biogas (källa miljörapport Källby avloppsreningsverk 2012).</p>	<p>Kommunstyrelsen Kraftringen AB, VA SYD, Sydskånes avfallsaktiebolag (Sysav)</p>
<p>4.5 Senast 2016 ska Lunds kommun utreda om kommunen investerar medel, direkt eller indirekt, i fossilbränslebolag samt i sådana fall upphöra med detta senast år 2020.</p>	<p>Kommunstyrelsen</p>

Relaterade dokument

- Beslut om klimatmål, kommunfullmäktige KF 2010-08-26 §173
- Beslut om att den kommunala organisationen ska vara fossilbränslefri 2020, kommunstyrelsen, 2010-01-13 § 19
- LundaMaTs
- Energiplanen
- Översiktsplanen, ÖP 2010
- Riktlinjer för resor och transporter, kommunstyrelsen 2010-04-07 § 115
- Handlingsplan för miljöfordon i Lunds kommun, kommunfullmäktige 2010-05-27 § 113
- Energieffektiviseringsstrategin, kommunstyrelsen 2011-04-06 § 142

Faktaruta

Primärenergi är den energimängd som totalt går åt för att producera en energienhet, från utvinning av energiråvara till levererad nytthet.

Ett exempel: När man pratar om energiförbrukning idag så pratar man oftast om den energi som används *inuti* ett hus. Med detta perspektiv tar man inte hänsyn till vilken typ av energi som används i huset och vilken mängd energi som krävts för att producera och distribuera den energin, alltså vad som hände innan energin nådde huset. Genom att använda sig av primärenergi-begreppet får man större möjligheter att utvärdera om en förändring i energianvändning verkligen leder till minskad miljö- och klimatpåverkan totalt sett.

Klimatanpassning

Även om vi arbetar för att minska utsläppen av växthusgaser förändras klimatet redan nu och kommer att fortsätta att göra det under lång tid framöver. Klimatscenarier som tagits fram av Rossby Centre på SMHI pekar mot en ökning av årsmedeltemperaturen i Skåne med upp till fem grader. Årsmedelnederbörden förväntas öka med ungefär 20 procent och antalet tillfällen med extrem nederbörd förväntas också öka. Scenarierna visar att vi kommer att få torrare somrar med tätare värmeböljor samt ökad nederbörd under höst, vinter och vår.

Klimat- och sårbarhetsutredningen (2007)⁹ visade att klimatförändringarna kommer att påverka människor, natur och viktiga samhällsfunktioner.

Beredskap för att kunna hantera väderrelaterade krissituationer som översvämningar och värmeböljor är viktigt. Kommunen behöver arbeta förebyggande inom flera områden, till exempel för att minska risker för fukt och mögel i fastigheter. Dagvattenhantering och att skapa ett bra mikroklimat i stadsmiljöer är andra exempel på viktiga frågor som berör klimatanpassning.

Mål

- 5. Alla som bor och verkar i Lunds kommun ska bidra till ett samhälle som är väl anpassat till pågående och förväntade klimatförändringar, och där negativa konsekvenser för människor, samhälle och miljö kan undvikas.**

Delmål	Ansvar
5.1 Lunds kommun ska ta fram en klimatanpassningsplan som hanterar förvaltningsövergripande klimatanpassningsfrågor senast 2016.	Kommunstyrelsen , Alla nämnder och styrelser
5.2 Lunds kommun ska ta fram en översvämningsskartering för kommunen senast 2015.	Byggnadsnämnden , Kommunstyrelsen
5.3 Lunds kommun ska senast 2016 ha undersökt sina fastigheter med avseende på risker för fukt och mögel samt tagit fram en åtgärdsplan för att åtgärda brister och förebygga risker.	Servicenämnden

Relaterade dokument

- Nämnders och styrelser handlingsplaner för klimatanpassning
- Åtgärdsplan för Lunds avlopp, VA SYD, 2012
- Dagvattenstrategi för Lunds kommun, VA SYD och Lunds kommun, KS 2013-09-04, § 276

⁹ Statens offentliga utredning, SOU 2007:60, *Sverige inför klimatförändringarna - hot och möjligheter*.

Hållbar stadsutveckling

Lund är en expansiv kommun i en växande region och står inför en omfattande utveckling av nya verksamheter och ny bebyggelse. Detta är särskilt påtagligt inom kunskapsstråket från Lund C, genom universitetet och sjukhusområdet, Idéon-Pålsjöområdet upp till Brunnshög med bland annat forskningsanläggningarna Max IV och ESS. För att skapa hållbara stads- och tätortsmiljöer som upplevs som attraktiva av de människor som bor och verkar här behöver vi kombinera expansionen med en hållbar stadsutveckling. Det arbete som bedrivs inom Brunnshögsprojektet är ett gott exempel som bör tas tillvara som en idégenerator.

Hållbar stadsutveckling är ett mångfacetterat begrepp och bygger på Brundtland-kommissionens definition av hållbar utveckling. Hållbar stadsutveckling handlar om att planera, bygga, underhålla och hitta nya innovativa lösningar för stads- och tätortsmiljöer, samtidigt som de livsuppehållande funktionerna bibehålls (den ekologiska dimensionen av hållbar utveckling). Stadsplanering är ett viktigt redskap i detta arbete. Genom en planering med människan i centrum skapar vi miljöer som genererar ett rikt socialt liv, exempelvis genom att skapa platser för lek, möten mellan människor, motion, stadsodling och andra aktiviteter. Parker och gröna inslag i stadsmiljön är viktiga för att bidra med ekosystemtjänster som rekreativvärden, renare luft, fördröjning av dagvatten, bättre hälsa och ett mer behagligt lokalklimat.

En av kommunens strategier sedan länge är att bibehålla en kompakt stad med ett levande centrum. Det gör det lättare att gå, cykla och använda kollektivtrafik, vilket minskar biltrafiken. Lunds kommun har länge arbetat framgångsrikt för ett hållbart transportsystem inom ramen för programmet *Strategi för ett Hållbart transportsystem i Lunds kommun* (LundaMaTs).

Översiktsplanen är vägledande för den fysiska planeringen i Lunds kommun. I översiktsplanen (ÖP 2010) anges bland annat att:

”Planeringen ska bidra till att miljösituationen totalt sett förbättras. Den ekologiska aspekten har en särställning som ramverk och förutsättning för all annan utveckling.”

Mål

6. Lunds kommun ska utveckla och underhålla hållbara stads- och tätortsmiljöer med människan i centrum, genom att:

- **skapa stads- och tätortsmiljöer med blandade funktioner som genererar ett rikt socialt liv**
- **skapa förutsättningar för biologisk mångfald och ekosystemtjänster i stads- och tätortsmiljöer**
- **skapa ett transportsystem med ett tillgängligt och attraktivt nätverk för gång-, cykel- och kollektivtrafik med minskad yta för biltransporter.**

- skapa förutsättningar för hållbara energisystem, hållbar resursanvändning och hållbar hantering av avfall och återvinning
- skapa energi- och resurseffektiva byggnader med hänsyn till sociala aspekter.

Delmål	Ansvar
6.1 Lunds kommun ska testa nya metoder för tvärdisciplinärt samarbete i syfte att skapa en hållbar stadsutveckling.	Byggnadsnämnden, Tekniska nämnden, Kommunstyrelsen
6.2 Senast 2015 leder Lunds kommun, i några utvalda utvecklingsområden nya spjutspetsprojekt utifrån målet om hållbar stadsutveckling.	Byggnadsnämnden, Tekniska nämnden, Kommunstyrelsen
6.3 Senast 2015 uppmuntrar Lunds kommun byggherrar till att delta i dialog och projekt för att pröva nya lösningar utifrån målet om hållbar stadsutveckling. Lösningarna bör ha olika angreppssätt och testa olika aspekter av byggandet.	Byggnadsnämnden, Tekniska nämnden, Kommunstyrelsen,
6.4 2016 ska minst 30 procent av nybyggnationen i Lunds kommun, som geografiskt område ske enligt Miljöklass A avseende energi i Miljöbyggprogram Syd eller motsvarande. ¹⁰	Servicenämnden, Lunds Kommuns Fastighets AB, Byggnadsnämnden, Tekniska nämnden
6.5 Kommunen ska vara restriktiv mot annan markanvändning på brukningsvärd jordbruksmark än för jordbruksändamål. Den bästa åkermarken, klass 8-10, undantas så långt möjligt från exploatering (beslut ÖP 2010 ¹¹).	Kommunstyrelsen, Byggnadsnämnden
6.6 Lunds kommun ska sträva efter att inte överskrida riksdagens riktvärden för trafikbuller (<i>se faktaruta nedan</i>).	Miljönämnden, Tekniska nämnden, Byggnadsnämnden
6.7 För att minska exponeringen för UV strålning ska åtgärder vidtas vid utformning, underhåll och renovering av allmänna platser, lekplatser, skol- och förskolegårdar.	Servicenämnden, Tekniska nämnden, Lunds Kommuns Fastighets AB, Barn- och Skolnämnd Lunds Stad, Barn- och Skolnämnd Lund Öster, Utbildningsnämnden, Byggnadsnämnden

Relaterade dokument

- Översiktsplanen, ÖP 2010
- LundaMaTs

¹⁰ Enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/31/EU av den 19 maj 2010 om byggnaders energiprestanda ska, från den 31 december 2020, alla nya byggnader vara nära noll-energibyggnader. Nya byggnader som används och ägs av offentliga myndigheter ska uppfylla samma kriterier efter den 31 december 2018.

¹¹ Från ställningstagande 11 och 18 ÖP 2010

- Miljöbyggprogram Syd, version 2, Lunds kommuns byggnadsnämnd, 2012-10-18, § 188 Mark- och bostadsförsörjningsprogrammet, MBP 2013-2015, kommunstyrelsen 2012-08-30 § 132
- Lunds kommuns åtgärdsprogram mot buller 2014-2018, kommunfullmäktige 2013-08-29 § 123

Faktaruta

Riksdagens riktvärden för trafikbuller i och utanför bostäder för permanent boende, fritidshus samt vård- och undervisningslokaler, vid uteplats eller bostadsområdet i övrigt bör normalt inte överskridas vid nybyggnation eller vid nybyggnad och/eller väsentlig ombyggnad av trafikinfrastruktur.

- 30 dBA ekvivalentnivå inomhus
- 45 dBA maximalnivå inomhus nattetid
- 55 dBA ekvivalentnivå utomhus vid fasad
- 70 dBA maximalnivå vid uteplats i anslutning till bostad.

Riktvärdet för buller utomhus från spårtrafik är 55 dBA ekvivalentnivå vid uteplats och 60 dBA ekvivalentnivå i bostadsområdet i övrigt.

Miljöklass A avseende energi i Miljöbyggprogram Syd:

Kraven i Miljöbyggprogram Syd hänvisar till gällande FEBYs, Kravspecifikation för nollenergihus, passivhus och minienergihus alternativt till SIS0-standarderna om Byggnaders energiprestanda SS 24300-1 och SS 24300-2, samt till Boverkets Byggregler (BBR). I miljöklass A och B väljer byggherren vilken av metoderna, FEBY eller SIS. (se s.14 Miljöbyggprogram Syd, version 2, revideringsdatum 2012-07-12).

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster

En levande och rik natur med stor biologisk mångfald och väl fungerande ekosystemtjänster är en förutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling. Ekosystemtjänster är tjänster som naturen tillhandahåller, som exempelvis vattenrening, pollinering och möjligheter till rekreation.

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster behöver skyddas, bevaras och utvecklas både i naturområden och i stadsmiljön, på så sätt skapas förutsättningar för en långsiktigt hållbar utveckling i Lunds kommun.

Lunds kommun arbetar aktivt med bevarande och utveckling av naturmiljö- och parkvärden inom ramen för kommunens Grönstruktur- och naturvårdsprogram. Programmet utgör underlag för det operativa grönstruktur- och naturvårdarbetet i kommunen.

Mål

- 7. Skydda och utveckla kommunens natur och grönområden på ett sätt som främjar biologisk mångfald och ekosystemtjänster samt skapa en god tillgänglighet och förutsättningar för rekreation, friluftsliv och natur- och kulturupplevelser.**

Delmål	Ansvar
7.1 Lunds kommun ska tillgodose alla kommuninvånarens behov av och rätt till gröna miljöer.	Tekniska nämnden, Byggnadsnämnden
7.2 Lunds kommun ska öka kunskapen om biologisk mångfald och ekosystemtjänster bland alla som bor och verkar i kommunen.	Tekniska nämnden, Kommunstyrelsen
7.3 Lunds kommuns ska fortsatt verka för att fler lämpliga naturområden ska få skydd i form av naturreservat, biotopskydd eller motsvarande. 2013 hade kommunen 29 naturreservat samt nationalparken Dalby Söderskog.	Tekniska nämnden
7.4 Lunds kommun ska verka för att täktverksamhet inte etableras eller utvidgas inom kommunen om det hotar de områden som utpekats som värdefull natur i Lunds kommuns grönstruktur- och naturvårdsprogram eller i Länsstyrelsens naturvårdsprogram.	Miljönämnden, Byggnadsnämnden
7.5 Lunds kommun ska arbeta för att skydda, bevara och utveckla spridningsvägar för olika arter i syfte att stärka den biologiska mångfalden i stadsmiljön och på landsbygden.	Tekniska nämnden, Byggnadsnämnden, Kommunstyrelsen

7.6 Lunds kommun ska göra en inventering av ekosystemtjänster i stadsmiljö och landsbygdsmiljö senast 2016 vilken ska utgöra underlag för åtgärder för hur ekosystemtjänster ska skyddas och utvecklas i kommunen. Åtgärder ska finnas framtagna senast 2018.

Kommunstyrelsen,
Tekniska nämnden

Relaterade dokument

- Grönstruktur-och naturvårdsprogram för Lunds kommun (2006) KF 2006-03-30 § 46
- Översiktsplanen, ÖP 2010
- Mark- och bostadsförsörjningsprogrammet, MBP 2013-2015, kommunstyrelsen 2012-08-30 § 132

Faktaruta

Ekosystemtjänster är de funktioner hos ekosystem (alla levande varelser och miljön inom ett område) som på något sätt gynnar människan. Ett exempel är insekters pollinering av olika nyttoväxter vilket är förutsättning för en stor andel av vår livsmedelsproduktion.

Biotopskyddsområde är en form av områdesskydd som kan användas för att skydda små mark- och vattenområden (biotoper) som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur eller växtarter, eller som annars är särskilt skyddsvärda. Det finns två former av biotopskyddsområden. Den ena utgörs av biotoper som är generellt skyddade som biotopskyddsområden i hela landet, och den andra av biotoper som länsstyrelsen, kommunen eller Skogsstyrelsen i det enskilda fallet får besluta ska utgöra ett biotopskyddsområde. Lagstiftning kring biotopskyddsområden finns i miljöbalken.

Friskt vatten och frisk luft

Enligt EU:s ramdirektiv för vatten ska alla ytvatten och grundvatten uppnå god kemisk, ekologisk och kvantitativ status till beslutade målar.

I Lunds kommun finns sju sjöar och vattendrag och 14 grundvattenförekomster. Enligt Vatten Informations System Sverige (VISS) uppnår inga ytvatten i Lunds kommun god ekologisk eller kemisk status. Samtliga grundvattenförekomster i Lunds kommun uppnår god kemisk och kvantitativ status men det föreligger risk för att god kemisk status inte uppnås i åtta av grundvattenförekomsterna.

Lunds kommun har del i ansvaret att uppnå god kemisk och ekologisk status i yt- och grundvatten och arbetet behöver förstärkas och koordineras. Kommunen saknar en utredning och planering för hur vi ska uppnå kraven. Därför behövs ett gemensamt grepp där berörda förvaltningar samarbetar med VA SYD (som är huvudman för dricksvattenförsörjningen), Sydsvatten (som producerar vårt dricksvatten) och de vattenråd som Lunds kommun arbetar inom (Höje ås och Kävlingeåns vattenråd). Arbetet med att uppnå god status har påbörjats, exempelvis finns ett grundvattenkontrollprogram. Det finns också en dagvattenstrategi för Lunds kommun, men mycket mer måste göras.

Luftföroreningar som kväveoxider, partiklar och marknära ozon ger betydande hälsoproblem. De regionala målen för halterna av luftföroreningar, vilka Lunds kommun har för avsikt att nå, är sätta så att luftföroreningshalterna inte ska överskrida lågrisknivåer för cancer eller riktvärden för skydd mot sjukdomar eller påverkan på växter, djur, material och kulturföremål.

Mål

- 8. Värna Lundabornas hälsa och miljön genom att minimera skadliga utsläpp till luft och vatten samt säkra en långsiktigt hållbar och trygg dricksvattenförsörjning.**

Delmål	Ansvar
8.1 De regionala målen för halterna av partiklar (PM 10 och PM 2,5) , bensen, kvävedioxid och marknära ozon ska inte överskridas.	Miljönämnden , Alla nämnder och styrelser
8.2 Ytvattenförekomster i Lunds kommun ska ha god ekologisk status och god kemisk status enligt beslutade miljö kvalitetsnormer och tidpunkter ¹² .	Kommunstyrelsen , Miljönämnden Tekniska nämnden, VA SYD, Sydsvatten
8.3 Grundvatten i Lunds kommun ska ha god kemisk och kvantitativ status enligt beslutade miljö kvalitetsnormer och tidpunkter ¹³ .	Kommunstyrelsen , Miljönämnden Tekniska nämnden, VA SYD, Sydsvatten

^{12, 13} Miljö kvalitetsnormer fastställda i föreskrift 08FS 2009:81, Länsstyrelsen Kalmar län (Vattenmyndigheten i Södra Östersjöns vattendistrikt).

<p>8.4 Senast år 2016 ska Lunds kommuns yt- och grundvattenförekomster, med betydelse för nuvarande och framtida dricksvattenförsörjning, ha ett långsiktigt skydd och översyn av befintliga skyddsområden ska göras.¹⁴</p>	<p>Kommunstyrelsen, Miljönämnden, Tekniska nämnden, VA SYD, Sydvatten</p>
<p>8.5 En vattenplan*, med åtgärder som beskriver hur Lunds kommun ska uppnå god ekologisk, kemisk och kvantitativ status i yt- och grundvatten enligt beslutade miljö kvalitetsnormer samt säkra en långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning ska tas fram senast 2016.</p> <p>*Enligt Havs- och vattenmyndighetens definitioner i rapporten ”Vägledning för kommunal VA-planering”</p>	<p>Kommunstyrelsen, Miljönämnden, Tekniska nämnden, VA SYD, Sydvatten Byggnadsnämnden</p>

Relaterade dokument

- Översiktsplanen, ÖP 2010
- Grönstruktur-och naturvårdsprogram för Lunds kommun (2006) KF 2006-03-30 § 46
- Dagvattenstrategi för Lunds kommun, VA SYD och Lunds kommun, KS 2013-09-04, § 276
- Åtgärdsplan för Lunds avlopp, VA SYD, 2012

Faktaruta

Regionala mål för halterna av partiklar:

- Bensen: 1 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett årsmedelvärde.
- Partiklar (PM_{2,5}) 10 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett årsmedelvärde eller 25 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett dygnsmedelvärde.
- Partiklar (PM₁₀) 15 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett årsmedelvärde eller 30 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett dygnsmedelvärde.
- Marknära ozon 70 mikrogram per kubikmeter luft beräknat som ett åttatimmarsmedelvärde eller 80 mikrogram per kubikmeter luft räknat som ett timmedelvärde.

¹⁴ Åtgärdsprogram södra Östersjöns vattendistrikt 2009-2015, Vattenmyndigheten i södra Östersjön